

- creation of products for the needs of the Armed Forces. It may be additional production at existing capacity;

- abroad business relocation. Company can move abroad to produce products (services) for the needs of Ukraine, for the needs of the Armed Forces;

- economic patriotism. This situation is specific in that people want to buy those products, the proceeds of which are used to support the Armed Forces.

The above measures on the possibility of doing business and enterprise during the war, taken from the Ukrainian experience. However, Ukraine's experience in wartime can be useful for entrepreneurs in other countries, as the war may spread to other countries. Described business activities should be included companies in the strategy under the relevant scenarios.

References

1. Mair & Marti Entrepreneurship in and around institutional voids: A case study from Bangladesh. *Journal of Business Venturing*. 2009. P. 419-435.

2. Відродження українського бізнесу в умовах війни: аналітика за 2 місяці// <https://decentralization.gov.ua/news/14850> (дата звернення: 28.05.2022).

Віталій Паздрій,

*к. е. н., доцент кафедри економіки та підприємництва
ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана»,
pazdriy.v@gmail.com*

ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ НАВИКІВ У ВОЄННИЙ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

PRINCIPLES OF ENTREPRENEURIAL SKILLS DEVELOPMENT IN WAR AND POST-WAR

Анотація. Висвітлено особливості підприємницької освіти молоді в умовах війни та поствоєнний час, розкрито сутність і прояви проактивної поведінки у воєнних умовах, окреслено основні стратегічні і тактичні кроки розвитку підприємницьких навиків.

Abstract. The peculiarities of entrepreneurial education of youth in the conditions of war and post-war time are highlighted, the essence and manifestations of proactive behavior in military conditions are revealed, the main strategic and tactical steps of development of entrepreneurial skills are outlined.

На етапі переходу від постіндустріального суспільства до інформаційного економічним драйвером розвитку суспільства стає виключно особистість, наділена відповідними компетентностями. Актуальною стає концепція лідерства як здатності створювати найкращі умови для життя й саморозвитку великої кількості людей. Можливості впливати на

навколишню дійсність значно розширюються і вдосконалюються засобами ІТ-сфери, віртуальної реальності, роботизацією в контексті розвитку паралельної й доповненої реальності. Все більшого значення набувають творчість та ефективність ідей у сфері економіки й підприємництва. Це стосується й виживання в екстремальних умовах, зокрема воєнного часу.

Основні освітні напрями, окреслені в Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), в умовах війни є не просто бажаними, а й необхідними для виживання цілої нації. Лише свідома, самостійна й відповідальна за своє життя молода людина зможе перенести з мінімальною шкодою для психіки найтяжчі наслідки війни, включаючи перебування в окупації, втрату близьких та відновлення після тяжких поранень. Нерідко молоді доводиться долучатися до формування не тільки порядку власного життя, а й організації цілої громади. Безумовно, важливий і розвиток уміння заробляти, як в Україні, так і за її межами.

Традиційно до основних компонентів підприємливості відносять:

- креативність;
- комунікабельність;
- ініціативність і проактивність;
- відповідальність;
- уміння керувати часом і ресурсами;
- уміння працювати з грошима;
- навички планування й досягнення цілей;
- небайдужість і включеність у життя громади;
- економічний патріотизм.

Усі зазначені якості можуть бути реалізовані у різних видах діяльності, актуальних для воєнного часу. Розглянемо це детальніше на прикладі проактивності.

Насамперед до проявів проактивної поведінки в умовах війни належить служба у ЗСУ та підрозділах територіальної оборони. Не меншого значення набуває волонтерство, практично завжди пов'язане з освоєнням нових професійних умінь і навичок. Проявом проактивності у воєнний час можна вважати допомогу і вчасну евакуацію із зони бойових дій цивільного населення. Форма проактивної поведінки, у певній мірі доступна кожному українцю, — взаємодопомога всіма доступними засобами: словом, продуктами, послугами тощо.

У час, коли український народ консолідувався для надання відсічі загарбникам, ще більш очевидним стає взаємозв'язок між патріотичним світоглядом і підприємливістю, економікою (економічний патріотизм). Традиційно під патріотизмом розуміють любов до Вітчизни, відданість власному народові, гордість за надбання національної культури, готовність діяти в інтересах рідної країни та бажання захищати її в разі необхідності. В економічній площині патріотизм може виражатися в:

- готовності підтримати вітчизняного товаровиробника чи надавача послуги, стимулювати його до покращення якості продукції або послуги;
- постійній сплаті податків і необхідних платежів;

- громадському контролю за використанням коштів;
- відсутності корупції;
- законності будь-яких платежів;
- бажанні працювати у своїй державі, місті, реалізовувати свій потенціал «тут і зараз»;
- проявах ініціативності і проактивності, бажанні реалізовувати власні ідеї на робочих місцях.

Розвиток підприємницьких навиків у воєнний і післявоєнний час вимагає цілої низки стратегічних і тактичних кроків. Насамперед, важливе продовження загального діалогу між учителями, викладачами економічних дисциплін на всіх рівнях освіти, формування професійного лобі в органах влади. Оскільки навчання у період війни здебільшого є дистанційним, набуває великого значення розширення експериментальних ресурсів із прикладними інструментами навчання. Такі ресурси мають створюватися з адаптацією закордонного досвіду до вітчизняних освітніх реалій, а також досвіду й інструментарію підприємництва, бізнесу.

Як показує досвід учасників щорічного Вернісажу-практикуму для сучасних керівників закладів освіти та викладачів підприємницьких дисциплін, який проходить у стінах КНЕУ імені Вадима Гетьмана, уроки підприємництва й фінансової грамотності необхідні та ефективні для учнів 7–12-х класів ЗСО. Бажано, щоб зміст таких уроків був синхронізований із курсом основ практичного підприємництва в закладі вищої освіти, з урахуванням вікових особливостей школярів. Особливу увагу слід приділити закріпленню в державному стандарті уроків підприємництва для учнів 10-11-х класів закладів середньої освіти.

Ефективно формувати підприємливість учнів можливо лише в тому освітньому закладі, де економічне середовище функціонує на всіх рівнях. Зокрема, на рівні керівника ЗСО це виражається в управлінні закладом освіти на стратегічних економічних засадах, тобто за відповідності результату витраченим на нього ресурсам. На рівні заступників директора — в оптимізації внутрішніх процесів на засадах менеджменту. На рівні педагога функціонування економічного середовища в ЗСО є повноцінним, якщо присутня гідна мотивація працівника, відчуття його повноцінною частиною команди закладу освіти, заохочена ініціативність. На рівні учня освітня послуга має надаватися якісно, із заохоченням практичної реалізації набутих знань та створення самостійних проектів у майбутньому.

При розвитку підприємницьких компетенцій в умовах воєнного часу дуже важливою є співпраця різних секторів суспільства, особливо державного, громадського й корпоративного. Консолідація їхніх зусиль допоможе трансферу ефективних бізнес-підходів у різні сфери соціуму для покращення результативності діяльності. Це особливо актуально для волонтерських організацій, представникам яких найчастіше потрібно покращення економічних компетенцій.

Водночас, участь бізнесу у вирішенні гострих соціальних проблем сприятиме подоланню недовіри населення до представників корпоративного сегменту. Взаємоконтроль і взаємоузгодженість дій всіх учасників співпраці допоможе консолідуватися для зміцнення

вітчизняної економіки у воєнний і післявоєнний час та зробити суттєві кроки для відновлення України з руїн.

Література

1. Паздрій В. Я. Використання аналітичних бізнес-інструментів у закладі освіти (українською). Стратегія економічного розвитку України: збірник наукових праць. 2019. №44. С.153–166.

2. Паздрій В.Я. Використання SWOT-аналізу в закладах освіти як елемент формування підприємницького середовища. URL: <https://www.ibe.co.ua/forum/sekcija-1/pazdriy-v-vikoristannya-swot-analizu-u-zakladah-osviti-yak-element-formuvannya-pidpriemnickogo-seredovishcha>. (Дата звернення: 31.05.2020)

3. Колот В.М., Репіна І.М., Шербина О.В. Підприємництво: організація, ефективність,бізнес-культура:навч.посіб. 2-е вид.,перер. та доп. К.:КНЕУ, 2009. 444 с.

Сергій Петруха,

*кандидат економічних наук, доцент
професор кафедри управлінських технологій,
Університет економіки та права «КРОК»
psv03051984@gmail.com*

Ніна Петруха,

*кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри менеджменту в будівництві,
Київський національний університет будівництва і архітектури
nninna1983@gmail.com*

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЄЮ АГРО- БУДІВЕЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ В ПАРАДИГМІ БІОЕКОНОМІКИ

FINANCIAL INSTRUMENTS OF CAPITALIZATION MANAGEMENT OF AGRO- BUILDING CLUSTERS IN THE PARADIGM OF BIOECONOMICS

Анотація: визначено фінансову семантику та інструментарій управління процесами капіталізації агро-будівельних кластерів з урахуванням онтогенезу парадигми біоекономіки, нової реальності функціонування агропродовольчих систем та інституту сільського будівництва в умовах воєнного стану. Запропоновано методологічний підхід до наповнення економетричної моделі відповідним генотипом предикторів і відкликів від результатів співіснування сільської й будівельної економік.

Annotation: financial semantics and tools for managing the capitalization of agro-construction clusters are determined, taking into account the ontogenesis of the bioeconomy paradigm, the new reality of agri-food systems and the institution of rural construction in martial law. A methodological